

PAVEL BEDRNÍČEK

obce vůkolní

před branami měst pražských

VOLVOX GLOBATOR

P a v e l B e d r n í č e k

OBCE VŮKOLNÍ

V o l v o x g l o b a t o r 2 0 0 6

Pavel Bedrníček

Obce vùkolní

Před branami měst pražských

pdf 978-80-7511-004-6

Copyright © Pavel Bedrníček 2006

Copyright © Volvox Globator 2006

Jazyková redakce Tereza Houšková

Obálka, sazba a grafická úprava Luboš Drtina

Fotografie Vít Houška

Epub připravil – PureHTML.cz

Vydalo nakladatelství & vydavatelství

VOLVOX GLOBATOR

Štítného 17, 130 00 Praha 3

www.volvox.cz

jako svou 713. publikaci

Vydání první

Praha 2006

Adresa knihkupectví

VOLVOX GLOBATOR:

Štítného 16, 130 00 Praha 3 – Žižkov

ÚVOD

Král Václav I. dal kolem poloviny 13. století zbudovat první pražské hradby; obklopovaly ovšem jen Staré Město. Přemysl II. Otakar v roce 1257 dal opevnit i nově založenou Malou Stranu, zahrnující tehdy jen nejbližší okolí Malostranského náměstí. Za Karla IV. bylo pak postaveno zcela nové opevnění, které posunulo malostranské hradby až k Újezdu, zabralo do hradeb i Strahovský klášter, poddanské město Hradčany a pochopitelně i právě založené Nové Město. Karlovy pražské hradby probíhaly tedy po trase – řečeno nynějšími jmény – od Vltavy zhruba přes Těšnov, Bulhara, Mezibranskou a Sokolskou ulicí až na Karlov, odtud příkře do Nuselského údolí, na jehož protilehlé straně se napojily na opevnění Vyšehradu. Na levém břehu Vltavy stoupaly na Újezdě od řeky přes Petřín (Hladová zeď), uzavřely do města Strahovský klášter a přes Pohořelec se připojily k hradnímu opevnění. Mohutné barokní fortifikace, které v 17. a 18. století vyrostly kolem Prahy, sledovaly pak – až na malé odchylky – trasu hradeb Karla IV.

Vně těchto hradeb se do daleka rozkládala venkovská krajina s poli, loukami, lesy, sady i vinicemi, v níž byly roztroušeny malé osady, větší vesnice i jednotlivé dvorce. Jejich jména žijí dodnes, město je dříve či později pohltilo a novým čtvrtím zůstala jména vesnic, z nichž vznikly.

Jak Praha rostla? Téměř půl tisíciletí zůstávala sevřena v hradbách v rozsahu, který jí dal Otec vlasti v polovině 14. století. Vládní nařízení z 12. února 1784 sice skoncovalo s institucí jednotlivých „měst pražských“ a sjednotilo celou Prahu, tj. Staré i Nové Město, Malou Stranu i Hradčany pod jediný magistrát, na vnějším vzhladu města však nic nezměnilo. V roce 1850 dostalo uvnitř Prahy svůj statut bývalé Židovské

město jako Praha V. – Josefov. V 70. letech 19. století byly hradby, z vojenského hlediska již naprosto bezcenné, konečně zbořeny, což trvalo několik let. Poté byl v roce 1883 připojen „Královský Vyšehrad“ jako Praha VI., o rok později, v roce 1884, Holešovice a Bubny jako Praha VII. a konečně, již v novém století, roku 1901 město Libeň jako Praha VIII. Velmi podstatná změna se uskutečnila po první světové válce. Dne 6. února 1920 vyšel zákon č. 114/1920 Sb., který s účinností od 1. ledna 1922 vytvořil Velkou Prahu a připojil k ní dlouhou řadu obcí. Byla mezi nimi nejen více méně nová města, přímo navazující na pražskou zástavbu, jejichž samostatná existence se již stala přežitkem (Královské Vinohrady, Karlín, Smíchov atd.), ale i přes tři desítky vesnic v tehdejší pražském okolí. Některé si ještě dlouho ponechaly venkovský ráz, jiné se rychle měnily v městské čtvrti. Další rozšíření hlavního města pak následovalo ještě až v letech 1960, 1967 a 1974.

Ještě v 19. století se pro vesnice (i města) v pražském okolí často používal název „obce vùkolní“ nebo „obce sousední“ – a právě o nich vypráví knížka, čtenáři právě předkládaná.

„Obce vùkolní“ byl ovšem název velice neurčitý a vyvstal problém, které do knihy zařadit a které ne. Nakonec jsem se rozhodl řídit dvěma hledisky: časovým a prostorovým. Časové hledisko znamenalo, že jsem zařadil – až na dvě tři výjimky – pouze obce, připojené k Velké Praze 1. ledna 1922 výše uvedeným zákonem. Z hlediska prostorového bylo nutno zvolit určitou vzdálenost, do které by bylo možno obce považovat za „vùkolní“. Po delší úvaze jsem zvolil vzdálenost 6 km vzdušnou čarou od nejbližších hradeb, což byla ve středověku i v době baroka vzdálenost po cestách samozřejmě značně delší, která nicméně ještě dovolovala dostat se týž den pěšky do Prahy a zpět; kočárem jezdila jen vrchnost.

Tehdejší lidé, odkázaní většinou na pěší putování – ostatně

jízda nějakým selským povozem také nebyla nijak rychlá – posuzovali vzdálenosti jinak než dnes. Vždyť vzdálenost mezi pražskými hradbami činila vzdušnou čarou ve směru východ-západ pouhopouhých 3 400 m; stejná byla i vzdálenost sever-jih, a to včetně Vyšehradu. Ještě v 19. století byla pěší cesta třeba z Prahy do Strašnic slušně velkým výletem, nemluvě o stoletích ještě dřívějších – Břevnov byl založen v hlubokých lesích daleko od Prahy, z Malé Strany do Košíř nebo ze Starého Města do Bohnic to bylo také pěkně daleko. To vše tedy vedlo k tomu, abych se rozhodl pro uvedených 6 km přímou čarou, pokládaje tak vzdálenější vesničky ne již za „obce vůkolní“, ale za skutečný daleký venkov.

Staletí uplývala nad českou zemí, nad Prahou i jejím okolím, ne všude však nechávala stopu stejně hlubokou. Jsou „obce vůkolní“, jejichž dějiny jsou plné zvrátů a událostí; v některých jsou cenné kulturní památky. Jiné zase žily klidně, v zívětrí, historie jako by se jich ani nedotkla; proto jsou jednotlivé statě nestejně dlouhé a obsáhlé.

Knížku věnuji mé paní za její pochopení a nebeskou trpělivost se mnou po celou dobu této práce.

BOHNICE

Již dlouhou řadu desetiletí objevují archeologové na území dnešní Prahy roztroušené stopy dávného prehistorického osídlení. Jeden z nej-významnějších nálezů byl však svého času učiněn na ostrožně Zámka právě v blízkosti Bohnic, kde bylo zjištěno nejen osídlení až z mladší doby kamenné, ale i slovanské hradiště asi z 9. století po Kr.

Jméno Bohnice vzbuzuje většinou asociaci psychiatrické léčebny nebo velkého panelového sídliště ze 70. let 20. století. Na okraji těchto dvou komplexů pak najdeme to, co ještě zbývá ze starých, ba prastarých Bohnic. Bývala to nepatrná vesnička, jejíž existenci spolehlivě potvrzuje písemný doklad již k roku 1158; původ tohoto dokladu bude osvětlen níže. Bohnice byly tehdy zřejmě majetkem církevní vrchnosti a zůstaly jí – s několika málo výjimkami – až do husitských dob. V postavení majitele se střídali Vyšehradská kapitula, jednotliví její kanovníci, klášter benediktinek sv. Jiří na Hradě; první světský majitel je pak doložen k roku 1357. Byl jím Mikuláš Jenteš, staroměstský měšťan, později konšel a nakonec královský podkomoří. Zdejší lidé se po staletí zabývali zemědělstvím a vinařstvím. Po zmatku husitské a těsně pohusitské doby se vesnička dostala do majetku nejvyššího purkrabství, jemuž náležela od 16. století až do roku 1791. V tom roce přešla totiž správa všech statků nejvyššího purkrabství na zemské stavy, ale vrchnostenské vlastnictví se v Bohnicích záhy omezilo pouze na dva dvory (dnešní čp. 12 a 14).

Že byly Bohnice dlouho osadou skutečně nepatrnou, dokládá berní rula z roku 1654, která tu uvádí 6 domů obydlených a 3 pusté. Ještě po osmdesáti letech, v roce 1738, tu žilo pouhých 79 lidí. Stavové na vlastnictví této vesničky nijak nelpěli a v roce 1820 prodali oba dvory Angličanovi Isaacu Osbornovi, jehož již naturalizovaný syn MUDr. Jakub Osborne pak oba dvory sloučil.

Dnešní čp. 14 dal přebudovat na tzv. Zámeček, druhý dvůr (čp. 12) poté sloužil jako ubytovna zemědělských dělníků. V té době byly již Bohnice skutečnou vesnicí o 37 domech a 270 obyvatelích.

Rozmach průmyslu, typický pro 19. století, dosáhl až sem a přinesl konec zemědělských Bohnic. V roce 1870 zahájila firma Nobel provoz v čerstvě postavené továrně na dynamit, první v Čechách; o něco později ji následovala továrna na umělá hnojiva fy Schramm. Začaly tu vyrůstat dělnické domky, protože lidé přicházeli za prací. Jestliže ještě nedlouho po postavení dynamitky představovalo Bohnice 50 domů s necelou půltisícovkou obyvatel, v roce 1911 tu žilo již 2 264 lidí ve 144

domech.

Práce v dynamitce nebyla placena nejhůř, nesla s sebou však značné nebezpečí, dané povahou výroby. Opakovaně došlo k výbuchům se smrtelnými úrazy. Nejen to, při velké povodni v roce 1890, která tehdy strhla i část Karlova mostu, byly obě továrny zaplaveny až po strop prvního patra. Výroba dynamitu byla nakonec v roce 1922, hned po připojení Bohnic k Velké Praze, zrušena.

Počátkem 20. století dochází k velké výstavbě. V letech 1904–1911 se staví rozsáhlý areál psychiatrické léčebny, neboli – podle tehdejšího názvosloví – ústavu choromyslných. V roce 1914 byla pak jeho výstavba završena ústavním kostelem. Celý projekt byl dílem arch. Václava Roštlapila, autora Strakovy akademie (dnes budova vlády). Bohnice byly stále ještě samostatnou obcí; součástí Velké Prahy se staly k 1. lednu 1922, ke kterémužto datu měly již 205 domů a 3 179 obyvatel, samozřejmě bez pacientů léčebny. V meziválečném období se tu pak hojně stavěly rodinné domky a vilky.

A co ze starých Bohnic se zachovalo do naší doby?

Především tzv. statek Vraných (čp. 1), krásné barokní stavení se zdobnými štíty a dekorativní bránou; pochází z roku 1777, jak potvrzuje letopočet na fasádě. Nejde o lidový výtvar, tzv. selské baroko, ale o skutečně stylovou barokní stavbu, zřejmě ovlivněnou nepříliš vzdáleným pražským barokem.

Druhým pamětníkem je kostel – a ten pamatuje skutečně hodně. Dnešní malebný venkovský kostelík je ve slohu velmi pozdního baroka, jeho historie však sahá až do 12. století. Tehdy,

v roce 1158, byl samozřejmě v panujícím románském slohu. Žil pak klidně až do 15. století a i tehdy jen vyměnil majitele. Stal se podobojím a zůstal jím po dvě století, až po bělohorské bitvě byl vrácen katolíkům. Brzy poté byl v rámci třicetileté války vypleněn a zcela zpustl; teprve čtvrt století po vestfálském míru, v roce 1673, jej opravili a znovu vysvětili. Byla to stále původní románská svatyně, ale ani nadále nebyla příliš udržována. Svě udělaly i povětrnostní vlivy a nakonec možná i touha mít výstavnější kostel; buď jak buď, kostel byl koncem 18. století uzavřen a do roku 1805 od základů přestavěn do dnešní podoby. Původní apsida byla ponechána, ale stejně musila být v roce 1871 stržena, protože ji podemlela voda.

Přes zahájení přestavby bylo samozřejmě nutno kostel vyklidit – a zde se dostáváme k výše zmíněnému nejstaršímu dokladu o existenci Bohnic. Při rozebírání tehdejšího hlavního oltáře objevili v oltářním stole olovenou schránku s destičkou, přesně datující vznik kostela. Její text praví, že kostel dal vybudovat vyšehradský probošt Gervasius a sám jej také 30. května 1158 vysvětil, dokonce za přítomnosti krále Vladislava I., královny a pražského biskupa Daniela. Pražský biskup a vyšehradský probošt (a Gervasius zvlášť) patřili tehdy k nejvyšším hodnostářům země, a jestliže světili venkovský, od Prahy vzdálený kostelík, navíc za účasti samotného královského páru, musily být Bohnice v něčem velmi významné. Čeho se tento význam týkal, nám však dodnes žádné prameny neosvětlily.

Dnešní kostelík má půdorys ve tvaru řeckého kříže s nevelkou čtvercovou centrální lodí a dvěma rameny. Z původní románské stavby zbývají jen části zdí, omítkou zakryté. Zařízení je celkem nenáročné, na barokním hlavním oltáři je obraz sv. Petra a Pavla, patronů kostela, jehož autorem je Mánesův učitel František Tkadlík. V levém příčném rameni je na oltáři skupina Kalvárie, v protilehlém pravém pak socha Madony. Cínová křtitelnice

pochází z roku 1735; ostatní zařízení je novodobé, pořízené v letech 1948–1952 podle návrhu arch. Františka Kotrby.

Ke kostelu patří i fara (čp. 4), původně barokní statek z roku 1738. Dnešní vzhled je dílem přestavby v polovině 19. století.

Konečně čp. 14 a 253 je výše zmíněný barokní dvůr, který Angličan dr. Osborne před polovinou 19. století částečně přestavěl na tzv. Zámeček.

BRANÍK

Se jménem prastaré osady se lze setkat již v listině Vyšehradské kapituly z roku 1088, která mimo jiné praví, že král Vratislav (jako nejvyšší pán veškeré půdy v zemi) daroval kapitule tři popluží s poddanými v Braníku. Osada byla malá, pozemky rozsáhlé a o jejich dalším osudu se dovídáme až ve století čtrnáctém, kdy byly majetkové poměry již zcela změněny. Část Braníka byla majetkem českých královen, část patřila některým pražským kostelům, např. Sv. Jiljí (od r. 1371) a Sv. Vítu. Některé pozemky patřily řádu křižovníků s červenou hvězdou a sloužily k vydržování řádového špitálu sv. Františka, zboží tu měla i Svatovítská kapitula a němečtí rytíři. Většina těchto majitelů pozemky pronajímala soukromníkům. Karel IV. jednak nakázal osadit část pozemků vinicemi, jednak udělil Svatovítské kapitule privilegium vybírat v Braníku clo z dříví plaveného po Vltavě do Prahy.

Již na počátku husitských bouří byl Braník vypálen a zcela zničen; vzápětí pak obec Starého Města zabavila vše pro sebe – louky, zbytky vinic, zříceniny i neosetá pole. Z té doby se datuje pověst o mrtvém kartuziánském mnichovi. Plul na loďce po Vltavě, a u Braníka ho zabili husité. Od té doby se prý nebohý kartuzián zjevuje v noci na řece jako mlžný přízrak, loďka jede přes Vltavu, ale on jen vzpřímeně sedí a vesel se nedotkne. Nikomu ještě neublížil, nikdo však také neví, co mnich chce a jak ho vysvobodit.

Zpět do skutečnosti. Braník se všemi pozemky zůstal majetkem Starého Města po více než století. Teprve po

nezdařeném městském odboji v roce 1547 jej Ferdinand I. Staroměstským zkonfiskoval a vzápětí prodal Floriánu Gryspekovi z Gryspachu. To byla zajímavá postava – královský sekretář, kterého stavové nařkli z úplatkářství (zejména od Židů), špatné péče o privilegia a z nekalých obchodů. Byl uvězněn, ale jen krátce, a po zmíněném odboji se stal královským radou a posléze prezidentem královské komory. Patřil mu – mimo jiné – staroměstský Ungelt; jeho hradčanský palác od něho Ferdinand I. v roce 1562 odkoupil pro obnovené pražské arcibiskupství. Panu z Gryspachu, či spíše von Griesbach, se nově nabytý branický majetek asi příliš nezamlouval, protože jej již po roce prodal Janu Domažlickému z Riesengruntu. Ale i ten se pustiny rychle zbavil a majitelé se pak v krátkých intervalech střídali, až v roce 1578 Braník znovu koupila staroměstská obec, zaplativše za něj 1 000 kop grošů.

Po bělohorské bitvě panovník, tentokrát Ferdinand II., Braník znovu zkonfiskoval, ale již v roce 1622 jej staroměstské obci vrátil. Ne ovšem celý; velký dvorec s částí polností věnoval dominikánům od Sv. Jiljí. Opat dominikánského kláštera Vincenzo Onoporte pak v roce 1627 zřídil ve dvorci pivovar. To již byla válka, trvající vcelku třicet let, v plném proudu a v roce 1639 se i sem dostali Švédové, kteří celý Braník vypálili. Tehdy – jak vypráví stará historka – zůstali naživu jen chalupník Kohout a jeho rodina, neboť se ukryli ve skalách. Kohoutova stará matka brzy poté spatřila na nebi morové panny a celá rodina, jata hrůzou z černé smrti, odešla ze země. Protloukali se cizinou, došli až k Baltu, ve válkou rozvrácených zemích ale nikde nenašli obživu. Kohout nakonec poslal císaři psaní, ve kterém prosil o milost. Tu dostal, a když se vrátil, našel svou chalupu nepoškozenou. Za pravdivost podivného příběhu autor ovšem neručí.

Ještě před polovinou 17. století dominikáni přestavěli svůj

dvorec, Švédův poničený, na velkou čtyřkřídlou stavbu s věží a kaplí; pivovar tu ovšem zůstal. Jak těžko se i dříve malý Braník vzpamatoval, vyplývá z berní ruly z roku 1654. Ta se týká jen dominikánské části Braníka, kde uvádí pouze jednoho sedláka, dva chalupníky a tři zahradníky. Dlouho se povídalo, že za války, těsně před příchodem Švédů, dominikáni prý ukryli svůj klášterní poklad zde, v podzemních chodbách branického domu, kde ponechali jediného mnicha, aby jej hlídal. Po válce si poklad zase odvezli.

V roce 1757 byl Braník znovu vojensky obsazen, tentokrát armádou pruskou. Prusové nejdříve tvrdě vyžadovali výpalné, když ale pochopili, jak je obec ubohá, spokojili se s málem. Neení divu, že se braničtí báli, když za prusko-rakouské války v roce 1866 přišlo pruské vojsko znovu. Brzy však zjistili, že to je již jiná armáda. Prusové pomáhali lidem s prací, vyváželi vojenskou menáž i pro obyvatele a vypomáhali i v pivováře.

V branických skalách se dobýval vápenec již ve středověku, ovšem v malém měřítku. Rozmach přineslo až 18. století, kdy tu bylo již šest lomů; po roce 1840 byla vybudována první vápenka s pecemi a v druhé polovině století pracovalo již několik kruhových pecí, většinou v majetku města Prahy. Produkovaly velmi kvalitní vápno, exportované i do ciziny; dnes již po nich není ani památka.

V roce 1843 tu stálo již 124 domů, v nichž žilo více jak 800 obyvatel; Braník byl tedy již středně velkou vesnicí. Byl ovšem – podobně jako Podolí – od Prahy zcela odříznut vyšehradskou skálou. Spojení bylo prabídné, muselo se pěšky nebo povozem do Podolí a pak kolem celého Vyšehradu nebo přes Krč a Pankrác. Tato odlehlost byla i jedním z důvodů stagnace obce. Situace se poněkud zlepšila poté, co bylo v roce 1856 zahájeno paroplavební spojení s Prahou; jiný způsob dopravy, poněkud pokoutní, byla – jen o málo později – jízda z podolské cementárny na branické nádražíčko firemním nákladním vláčkem, zvaným Izidorek. Počet obyvatelstva se tak do roku 1869 téměř zdvojnásobil a přibýlo 14 domů. Izidorek sloužil ještě dlouho, téměř až do zavedení tramvajové dopravy.

V druhé polovině 19. století se Braník zvolna stával

oblíbeným místem pro stavbu rodinných domů a vilek. V roce 1898 byl postaven velký a známý branický pivovar; ve starém, kdysi dominikánském se tehdy již nevařilo. Braník měl v té době již 211 domů a téměř 3 200 obyvatel.

Na přelomu století se dočkal i dodnes stojícího kostela, protože kaple v bývalém dominikánském dvoře již nedostačovala.

V roce 1922 byl Braník – spolu s dalšími obcemi – připojen k Velké Praze. Tehdy měl již přes 3 600 obyvatel ve 274 domech. Po první světové válce dostal i tramvajové spojení; v letech meziválečných tu probíhala intenzivní, především vilová výstavba.

Ze starého Braníka dosud stojí – vedle několika nevýrazných domků – dosud pracující pivovar a kostel sv. Prokopa, vždyť i těm je dnes již přes sto let. Z Braníka ještě dávnějšího zbyl jen zmiňovaný dominikánský dvůr, čtyřkřídlá stavba s věží a kdysi i kapli v přízemí, dnes již zrušenou. Byl vystavěn po polovině 17. století na místě starého, Švédy zničeného dvora a zabírá prakticky celý dnešní blok mezi ulicemi Modřanskou, Branickou, U staré pošty a Ke Krči. Na průčelí věže je dobře zachovaný štukový reliéf ukřižovaného Krista a modlícího se dominikána; pochází z doby výstavby objektu, stejně jako štuková výzdoba bývalé kaple.

Ta ovšem nesloužila jen dominikánům; vesnice neměla po celá staletí svůj kostel a bohoslužby pro zdejší obyvatele se konaly právě v dominikánské kapli. Dokud ještě nestála, tedy do poloviny 17. století, musili vesničané putovat za slovem Božím až do Podolí, kam také Braník farností patřil.

Jak ubíhala léta a Braník se rozrůstal, byla stále více pociťována potřeba vlastního kostela. Vznikl z iniciativy zdejších obyvatel, kteří v roce 1892 ustavili „Spolek pro vystavění chrámu Páně v Braníku“. Ten zadal vypracování plánů stavebnímu radovi arch. Rudolfu Vomáčkovi; ovšem finanční prostředky se scházely

pomalu, a tak teprve 7. května 1900 mohl být položen základní kámen. Stavba se poté rozběhla, za půl druhého roku byl kostel hotov a pražský arcibiskup Lev Skrbenský z Hříště jej 22. září 1901 vysvětil ke cti sv. Prokopa. Náklad na stavbu činil 40 000 rakouských korun, tím byly finance Spolku zcela vyčerpány a na věž už nezbylo; byla postavena teprve dodatečně v roce 1904.

Jde o jednoduchou svatyni v pseudorománském slohu bez klenby, s trémovým stropem. Interiér je dnes prostý, původní pseudorománský mobiliář byl odstraněn a výzdobu tvoří jen řada soch světců na konzolách. Tyto řezby vznikly v roce 1901 a většinu z nich vytvořil sochař a řezbář Krejčí. Velký barokní krucifix, zavěšený v chrámové předsíni, pochází z 18. století a byl sem přenesen z kostela sv. Václava na Zderaze; stejného původu je i socha sv. Jana Nepomuckého před kostelem.

BŘEVNOV

Blížil se konec prvního tisíciletí, když panující český kníže Boleslav II., řečený Pobožný, založil – tehdy daleko na západ od Prahy – benediktinský klášter, první mužský klášter v českých zemích. Stalo se tak v roce 993 a podnět ke knížecímu aktu dal v pořadí druhý pražský biskup Vojtěch, později prohlášený za svatého.

Jak bývalo zvykem i hospodářskou nutností, dostal nový klášter od knížete do vínku nějaké pozemky a několik osad, mezi nimi i tehdejší Luboc (Liboc) a Kuromrtvy, ležící na lesní mýtině jižně od dnešní obory Hvězda a zaniklé již ve 13. století. Současně dal však klášter na svých pozemcích vzniknout i nové malé osadě, jakémusi předklášteří, jež bylo nazváno Břevnovem – údajně proto, že okolní lesy poskytovaly hojně břeven, tedy trámů.

Nejen tehdy, ale ještě po dvě až tři století pokrývaly zdejší

krajinu husté lesy, začínající již v těsné blízkosti Hradu; jimi protékal potok Brusnice, ústící do Vltavy v místech dnešního Klárova. Na mýtinách uprostřed lesů bylo několik nepatrných osad, mezi nimi i čerstvě založený Břevnov a zmíněné Kuromrtvy.

Jak plynuly věky, zdejší lesy postupně mizely a klášterní majetek se různými dary a odkazy zvětšoval. Za Karla IV. tu již lesy nebyly prakticky žádné, zato však souvislý pás vinic od Bílé hory až k pražským hradbám. Krajinu dnešního Břevnova tehdy protínaly tři důležité dálkové cesty, vycházející ze Strahovské brány. Jedna probíhala po návrší nad Košířemi k Berounu a pak dále do Němec; druhá sledovala potok Brusnici do osady Břevnov a odtud pak šla přes Veleslavín na Slaný. Třetí spojovala Strahovskou bránu s klášteřem; byla později prodloužena a ještě později, ve století sedmnáctém, se stala hlavní spojnicí Prahy se západními zeměmi. Její směr dodnes sleduje Bělohorská třída; význam druhých dvou cest postupně zanikal.

Již jsem podotkl, že majetek kláštera se stále rozrůstal; začasté šlo i o pozemky značně vzdálené, na Rakovnicku, Berounsku, Písecku, na slezských hranicích v Broumově a Polici i jinde. Počátkem 15. století zahrnoval 41 poplužních dvorů, 86 vesnic a 13 vesnic částečně, rozsáhlé pozemky lesní, zahradní i polní. Vraťme se však k vlastnímu Břevnovu. V té době tu stál svobodný manský dvorec a 25 usedlostí poddaných klášteru, zdaleka tedy již nešlo o ztracenou osadičku.

Klášteř byl za husitských bouří i s kostelem vypálen a pobořen; jeho osudy se však budeme zabývat později. Zdejší klášterní majetek, tedy i Břevnov, si zabrali pražané; ne na dlouho, neboť císař Zikmund jej již v roce 1436 klášteru vrátil. Poté však ves Břevnov z písemných pramenů mizí a objevuje se znovu až v roce 1565, kdy tu vypukl požár a celá vesnice vyhořela. A pak nastávají zlé doby. Za stavovského povstání byl zdejší

církevní majetek zkonfiskován (po bělohorské bitvě opět vrácen). Hlavně se tudy však 8. listopadu 1620 převalila nejprve prchající stavovská vojska a hned za nimi vítězné šiky císařské; divocí soldáti obou stran zničili celou okolní krajinu, vesničku nevyjímaje. Stačila se sotva vzpamatovat, a už tu byli Švédové – 31. května 1639 neúspěšně zaútočila armáda generála Benéra. Císařští měli mimo jiné opevnění i na Bílé hoře a velitelé se drastickými opatřeními snažili omezit loupeživost svých vojáků. V té době – a dlouho předtím i potom – totiž námezdní žoldněři nerozlišovali své a cizí obyvatelstvo, loupili, vraždili a pálili všude. Hůře bylo při dalším švédském vpádu v roce 1648. Švédové, obléhající Prahu, v Břevnově prakticky vše zničili, spálili a vyplundrovali, a tak berní rula ještě v 50. letech 17. století tu uvádí jenom jednoho sedláka, patnáct chalupníků, pět zahradnických domů a čtyři pustá stavení. K další katastrofě došlo po stu letech, když francouzsko-bavorská vojska v roce 1741 obsadila Prahu, v letech 1744 a 1757 přišla pohroma pro změnu v podobě pruské armády, která zničila celou úrodu. Pokaždé bylo zmařeno mnoho životů, ale stavení byla vždy s obdivuhodnou houževnatostí znovu obnovena a Břevnov zvolna rostl.

Koncem 17. století přibyl další klášter, spíše jen klášteřík. Hrabě Martinic totiž zbudoval na svém pozemku kapli, kterou věnoval řádu theatinů, jak bude ještě vyprávěno.

Koncem 18. století benediktinský klášter parceloval své pozemky u Bílé hory a na nich založil novou osadu Malý Břevnov – přibližně zde kdysi stávaly středověké Kuromrtvy.

V roce 1800 bylo již v celém Břevnově, Velkém i Malém, 81 domů s 820 obyvateli; ovšem celý rozsáhlý prostor mezi Břevnovem a Strahovskou branou zůstával až hluboko do 19. století volnou krajinou. Stálo tu jen několik řídce roztroušených usedlostí, nesoucích zpravidla jméno po svých zakladatelích. Tak zhruba od poloviny 17. století již zmíněná Kajetánka, od roku 1650 Petyňka (hrabě Potting), od roku 1730 Kylismonka (JUDr. Mikuláš šl. Kunigsmann), od roku 1770 Šlajferka, nejbliže

Strahovské bráně Malovanka. S rozvojem Prahy zmizely – až na Kajetánku – beze stopy.

Ještě v polovině 19. století byly dominantou celého okolí klášter a starý Břevnov s podlouhlou návší. Tehdy tu stálo v celé obci 112 domů, v nichž žilo 1331 lidí – za padesát let přibýlo tedy 31 domů a něco přes 500 obyvatel. V roce 1875 se započalo s bouráním pražských hradeb a v Břevnově nastal stavební rozmach, takže v roce 1880 čítala obec již 238 domů s 3 912 obyvateli, a vyrůstaly tu první činžáky. Jenže se stavělo víceméně, jak koho napadlo, bez regulačního plánu, takže na jedné straně tu stály činžovní domy, ať už v rodících se ulicích nebo izolovaně, na straně druhé byly nejen rodinné domky, ale i typické vesnické prostředí s chalupami a lány polí. Ačkoliv zde nebyl žádný průmysl a většina obyvatel pracovala v Praze, měl Břevnov na přelomu století 337 domů a 7 758 obyvatel a už to dávno nebyla vesnice.

Když císař František Josef I. navštívil v roce 1907 Prahu, povýšil Břevnov na město a udělil mu znak. Město Břevnov existovalo však pouhých čtrnáct let a v roce 1922 se stalo součástí Velké Prahy jako její XVIII. čtvrť. Tehdy tu bylo již 12 757 obyvatel ve 492 domech. Rozmach se ovšem nezastavil, značná výstavba pokračovala jak v meziválečných letech (hlavně vilová), tak i po druhé světové válce.

Ze starého Břevnova tak dnes zbývá jen několik málo domků; z toho nejstaršího pak dva objekty, jeden malý a jeden veliký. Nejprve tedy o tom malém.

Najdeme jej při dnešní Patočkově ulici. V době Karla IV. tu byla vinice, patřící klášteru benediktinek u Sv. Jiří na Pražském hradě, značně později pak byla přeměněna na dvě zahrady. Jednu z nich koupila v roce 1628 hraběnka z Martinic, manželka místodržícího Jaroslava z Martinic, defenestrovaného na počátku stavovského povstání. Postavili tu dvorec a jejich syn, nejvyšší

purkrabí Bernard Ignác z Martinic, pak v roce 1665 ještě kapli P. Marie. Téhož roku cestovalo na misie do Ruska několik mnichů theatinů a jejich cesta vedla přes Prahu. V té době u nás o nějakém řádu theatinů nikdo ani nevěděl, i když tento řád existoval již 140 let. Založil jej v Římě jakýsi Gaetano de Thiene a prvním představeným se v roce 1524 stal Giampietro Caraffa, biskup v Chieti. Latinský název tohoto města z ní Theata, biskupův titul byl tedy Episcopus Theatinus a řádoví bratři se nazvali theatiny. V Čechách se pro ně podle jména zakladatele a zkomolením slova theatini ujal název kajetáni.

Vraťme se však do roku 1665 a k cestujícím theatinům, kterých se v Praze ujal právě Bernard Ignác z Martinic. Těžko říci, co svedlo dohromady vysokého zemského hodnostáře a chudé putující mnichy, nicméně Martinic jim poskytl pohoštění a theatini ho na oplátku seznámili se svým řádem. Řeholních řádů bylo tehdy v Praze již víc než dost, přesto Martinic požádal císaře Leopolda I. a generála řádu Maraviglie o vyslání theatinů do Prahy. Snad se mu řád skutečně zalíbil, snad v tom hrála roli jeho zbožnost, možná i myšlenka, že takovým činem dodá své osobě a úřadu větší proslulosti. Císař i řádový generál prosbě skutečně vyhověli a následujícího roku 1666 přišli do Prahy první tři theatini, Italové. Martinic jim dal prozatím k dispozici svůj břevnovský dvorec, při němž byla i výše uvedená kaple. O šest let později, v roce 1672, jim pak za 6000 zlatých koupil dům pod Hradem, který si adaptovali na klášter. Těchto šest let však stačilo, aby se dvorec s kaplí už navždy nazýval Kajetánkou.

Kaple je centrální stavba, dole okrouhlá, výše pak šestiboká a je prakticky kopií kaple stejného zasvěcení v bavorském Altottingu. Z důvodů, které neznáme, se záhy stala dokonce poutním místem o svátku Navštívení P. Marie. Byla hojně vyhledávána, navštívil ji i František Lotrinský (manžel Marie

Terezie), Leopold I. i František I. Ne tak Josef II., ten kapli zrušil a její majetek byl převeden na Náboženský fond. Poměrně záhy poté, v roce 1789, kapli a celou Kajetánku koupil zemský podkomoří Jan hrabě Hennet. Po jeho smrti se tu vystřídala řada majitelů, jedním z posledních byla od roku 1903 dlouhá léta rodina Kolátorů. Část kaple byla v roce 1921 ubourána; po únoru 1948 byla celá lokalita vyvlastněna a kaple od té doby ponechána postupnému chátrání.

Mnohem starší a nesrovnatelně cennější je velký benediktinský klášter sv. Markéty, dnes překrásná ukázka barokního umění, který však v roce 1993 oslavil již tisíc let svého trvání.

Kdo byli a jsou benediktini? Je to nejstarší řeholní řád vůbec; založil jej sv. Benedikt, osoba historicky plně doložená, jenž se narodil kolem r. 480. Vystudoval v Římě, rozmařilé prostředí tehdejšího prvního města Evropy se mu však vůbec nezamlouvalo. Sám vedl bezúhonný život a ve věku dvaceti let Řím opustil a stal se poustevníkem. Později poustevničení zanechal a postupně založil na různých místech dvanáct jakoby řeholních komunit, každou o dvanácti členech. V roce 529 pak založil první skutečný klášter na Monte Cassinu a vedl jej až do své smrti v roce 547. Zde sepsal benediktinskou řeholi o 73 článcích, již se řád řídí v podstatě dodnes. Cílem a náplní řádu bylo – kromě náboženského života – šířit vzdělanost, učit lid řemeslům a zemědělství. Kláštery byly zcela nezávislé, měly svá pole, zahrady, dílny, v nichž pracovali i řeholníci. Benediktinské kláštery se staly i středisky vzdělanosti, měly své knihovny, scriptoria a školy, přístupné i světským studentům. Členové řádu byli jednak vysvěcení kněží, jednak laičtí bratři, kteří se stávali učiteli hospodaření a řemesel.

Leč vraťme se do Prahy konce prvního tisíciletí. Vládne zde kníže Boleslav II. zvaný Pobožný a biskupem, v pořadí druhým,

je Vojtěch, později svatý. Vojtěch je členem mocného rodu Slavníkovců, jenž soutěží o moc s Přemyslovci. V nastalých rozbrojích Vojtěch opouští biskupský stolec, odchází do římského benediktinského kláštera na Aventinu, skládá tam řeholní sliby a stává se benediktinem. V roce 992 se na papežovo i Boleslavovo naléhání vrací zpět, po dvou letech však opouští Prahu definitivně. V tomto dvouletém období pak na jeho radu zakládá kníže Boleslav benediktinský klášter v lesích dnešního Břevnova.

Prastará pověst vidí ovšem tuto událost úplně jinak a značně romantičtěji. Kníže Boleslav II. i sv. Vojtěch byli podle ní zcela zajedno v úmyslu založit klášter (v tom odpovídá pověst skutečnosti), nemohli se však rozhodnout, které místo pro něj zvolit. Jedné noci však měli oba stejný sen – v jakémsi lese viděli jelena pijícího ze studánky, nad níž se ve svatozáři vznáší sv. Benedikt. O svém snu si kníže s biskupem nepověděli; nicméně zrána se každý z nich vydal hledat místo, zjevené mu ve spánku. Netrvalo dlouho a oba se potkali v lesích západně od Hradu a vyprávěli si svůj sen. Pochopili, že to bylo Boží znamení, a když pak nedaleko skutečně objevili studánku, založili na tom místě klášter.

Ať již byla v pozadí zbožnost nebo pouhá racionální úvaha obou velmožů, klášter byl v roce 993 založen jako první mužský klášter v českých zemích (na Hradě byl již ženský klášter u Sv. Jiří). Kníže jej nadal pozemky i několika vesnicemi a biskup Vojtěch sem přivedl z římského kláštera sv. Alexia a Bonifáce první benediktiny, jejichž opatem se stal Anastasius. Současně byl – jako naprostá nezbytnost – postaven i kostel, rovněž zasvěcený řádovým patronům sv. Benediktovi a zmíněným Alexiovi a Bonifáci; oboje v dalších staletích beze stopy zmizelo.

Neuplynulo ani půlstoletí, když Břetislav I., panující v letech 1034-1055, přivezl v roce 1039 z vítězné válečné výpravy do

Polska ostatky sv. Vojtěcha a dal je pohřbít v kapli svatováclavské rotundy na Hradě. Pamatoval však i na břevnovský klášter a někdy kolem roku 1040 dal vystavět nový, větší kostel. Jak praví příslušná knížecí listina z 8. října 1045, byl to čin „ke cti sv. Adalberta, apoštola českého národa, i pro věčnou spásu duše své i svých rodičů“. Nejen to, daroval klášteru i řadu dalších vesnic. Ve stejné době došlo i k dvěma dalším událostem. Byl tu pohřben blahoslavený Vintíř, vlastně Gunther, válečník ze znamenité saské rodiny, který se zcela obrátil a stal se poustevníkem; patrně byl i Břetislavovým kmotrem. Kníže mu splnil jeho předsmrtné přání být pohřben v břevnovském kostele. Mnohem důležitější však bylo, že břevnovský klášter se papežovým rozhodnutím stal archisteriem, tedy mateřským klášterem všech benediktinských klášterů, v Čechách zakládaných.

V 11. století zde tedy stály kostely dva – vedle původního, snad vyhořelého, snad opraveného, ještě nový, zasvěcený již sv. Vojtěchovi. Ani ten však nebyl definitivní; po dvou stoletích, v druhé polovině 13. století, byl – nejspíše na jeho místě – založen nový, v rané gotice. V roce 1260 Přemysl II. Otakar zvítězil v bitvě u Kressenbrunu nad uherským Bélou IV. Bitva se odehrála v předvečer svátku sv. Markéty a na památku tohoto vítězství daroval papež Alexandr IV. Přemyslovi svatý ostatek – rámě této světice. Přemysl relikvii uložil v břevnovském klášterním kostele a od té doby se tu začalo říkat „u sv. Markéty“, i když jí kostel zasvěcen nebyl. Koncem 13. století byl též založen benediktinský klášter v Broumově, osobou opata spojený s mateřským klášterem břevnovským.

V roce 1290 stanul v čele kláštera Bavor z Nečtin, první z velkých břevnovských opatů, muž velkého rozhledu a mocných styků. Klášter, jehož osazenstvo tvořili již výhradně čeští mniši, mu vděčí za velký rozkvět co do staveb i vybavení. Bavor zemřel

v roce 1322; celé další století, v němž se vystříдалo osm opatů, klášter tu více, tu méně vzkvétal.

Další století, patnácté, přineslo v několika dnech konec veškerého rozkvětu a téměř i existence kláštera na několik století. Hned na počátku husitských bouří pražané i táborité kostel i klášter vyplenili a zapálili. Byl to ovšem útok na opuštěné budovy; mniši se v očekávání nejhoršího ještě předtím částečně rozešli po příbuzných, částečně odešli i s opatem do kláštera v Broumově, vzdáleného a opevněného. Cennosti a listiny vzali s sebou. Břevnovské klášterní objekty rychle propadaly zkáze a měnily se v trosky. Když se situace uklidnila, byl gotický kostel v roce 1449 opraven, mniši se však do zpusťošeného kláštera nevrátili, neměli ani kam. Zůstali tedy v Broumově a tamní klášter se od té doby nazývá břevnovsko-broumovským. Teprve později žilo v Břevnově pár mnichů a tu a tam i opat, ten však valnou většinu času sídlil v Broumově. Klášter se vzpamatovával nesrovnatelně pomaleji, než běžela léta; gotický kostel byl znovu důkladně opraven až počátkem 17. století za značného přispění císaře Rudolfa II. Vzápětí ovšem povstálí stavové zabavili v roce 1618 všechn majetek a bitva, odehrávající se o tři léta později na blízké Bílé hoře, zkázu dokonala. Vítězstvím oslněná císařská vojska, cítící kořist a nečinící v tomto ohledu rozdíl mezi protestanty a katolíky, klášter i kostel vydrancovala. Sasové se při obsazení Prahy v roce 1631 zachovali stejně a vše dovršila císařská armáda, která v roce 1634 nastěhovala do kláštera dělostřelectvo i s 300 koňmi. Kanonýři vyloupili kostel, spálili obrazy, rozštípali oltáře a vytloukli okna. Ve válečných časech i v prvních letech míru nebylo peněz na opravy, a tak až 16. září 1674 se mohli benediktini vrátit do nového, jen velmi skromného kláštera. Ten však po pouhých čtyřech letech 13. června 1678, hrou náhody právě na svátek sv. Markéty, vyhořel i s kostelem a hospodářskými budovami. Opat Tomáš Sartorius však dokázal

znovu opravit kostel a postavit nový konvent i s hospodářskými budovami, vše ovšem jen prosté, bez větší výstavnosti. Málokterý řád měl totiž v té době takové ekonomické zázemí, které by dovoľovalo plynule budovat rozsáhlejší výstavné stavby.

V roce 1700 byl zvolen opatem Otmar Zinke. Jeden z nejkultivovanějších hodnostářů celé barokní doby stál pak v čele konventu plných 38 let; hned na počátku své vlády seznal, že hospodářská situace řádu nyní dovoluje výstavbu nového „archisteria“ na vysoké umělecké úrovni a v době co nejkratší. Poručil rychle odstranit zbytky středověkého kláštera a svážen materiál; vypracování plánů a vedení stavby zadal v roce 1703 Pavlu Ignáci Bayerovi. To byl renomovaný stavitel, jenž měl za sebou již celou řadu staveb pražských (Sv. Cyril a Metoděj v Resslově ul, přestavba Sv. Havla atd.) i mimopražských, v Břevnově se však neosvědčil. Snad příliš zaujat jinými zakázkami, na stavbu příliš nedocházel, založil mělké základy a používal špatné cihly, takže postavené zdi bylo nutno značným nákladem zase strhnout. To už bylo na sice zbožného, leč energického opata příliš, a tak v roce 1709 smlouvu s Bayerem zrušil pro neplnění povinností. Zkrátka váženého stavitele jednoduše vyhodil, což sám elegantně popsal slovy, že „pan stavitel se rozloučil za dveřmi“. Velmi rychle pak našel nového stavitele v osobě Kryštofa Dienzenhofera (1655–1722), právě budujícího malostranský chrám sv. Mikuláše. Jeden z největších barokních stavitelů zakázku, slibující velkou slávu i peníze, rád přijal a záhy ukázal, jak umí pracovat. Za pouhé tři roky už stál nový chrám (místo mu uvolnil starý kostel) a ještě za života svého i opatova stačil mistr Kryštof postavit celý výstavný klášterní komplex včetně hospodářských budov. Od roku 1716 pak tu s ním spolupracovali i syn Kilián Ignác, jemuž byla předurčena ještě mnohem větší proslulost, než jaké se těšil jeho otec. Nelze se tedy divit, že byl po otcově smrti v roce 1722 ihned přijat do

opatových služeb jako architekt, stavitel a umělecký poradce, což bylo ohodnoceno 100 zl. ročně. Do krásného kláštera pak po více jak třech stoletích natrvalo přesídlili břevnovsko-broumovští opati. Kilián Ingác pracoval i pro Zinkeho nástupce Bennona Lobla a Bedřicha Grundtmana. To byly spíše jen drobnosti, ale ještě krátce před smrtí postavil při klášteře opatský letohrádek, tzv. Vojtěšku, ve formě ozdobného pavilonu nad pověstmi opředenou studánkou.

Nejpozději ve 30. letech 18. století stál tedy benediktinský klášter – s chrámem zasvěceným již sv. Markétě – v té podobě, jak jej známe dodnes. Nebyl mu však dopřán klidný život.

V roce 1740 vypukla válka o dědictví rakouské, kdy proti mladé císařovně Marii Terezii nepřátelsky vystoupili Prusové, Bavoři a Francouzi. Nejprve v roce 1741 vtáhl do Prahy bavorský vévoda Karel Albrecht, částí šlechty a měst byl uznán za krále. Ubytoval se v břevnovském klášteře a dokonce se tam zúčastnil mše svaté. To ovšem byla příhoda zcela nevinná, horší mělo následovat. V roce 1742, kdy Francouzi obsazená Praha byla již obklíčena rakouským vojskem, nový klášter značně utrpěl

rakouskou dělostřelbou. Nedosti na tom, v noci 19. září Francouzi klášter přímo obsadili a po několika dnech přišel rakouský protiútok. V divoké noční palbě padlo asi tisíc vojáků obou stran a vyhořely hospodářské budovy kláštera. Francouzští vojáci stačili vydrancovat celý klášter, odvezli obilí ze sýpky, rozstípali skříně, vypili všechno víno, a co nestačili vypít, vylili. Řádění učinil přítrž až přísný zákrok francouzského generála Broghii. Po ústupu francouzského vojska z Prahy byl klášter zpustošený, s vytlučеныmi okny, zaneřádný. Škody byly rychle opraveny, což se ale záhy ukázalo jako práce marná a zcela zbytečná. Už v září 1744 dobyla Prahu pruská armáda. Obsadila i břevnovský klášter a zřídila v něm vojenský lazaret. Mnichům bylo ponecháno jen osm cel, v ostatních prostorách bylo umístěno na 600 raněných. Budovy sice nepoškodili, na interiéru však škody dosáhly téměř 7 300 zlatých; navíc klášter-neklášter, lazaret-nelazaret, musil klášter okupantům vyplatit 3 000 zl. výpalného. Svědčí o hospodářské síle kláštera, že do roka bylo zase vše opraveno. Leč v květnu 1757 tu byli Prusové znovu, oblehli a bombardovali Prahu. Do vzdáleného břevnovského kláštera přibyla návštěva, kterou nikdo nezval – sám pruský král Fridrich II. Hned nato byl klášter obsazen vojskem a stal se opět nemocnicí, ještě větší než minule. Mniši byli doslova nacpáni do pouhých tří cel a ranění naskládáni nejen do všech klášterních prostor, ale tentokrát i do kostela. Podle záznamů tu zemřelo 2 500 vojáků a všichni byli pochováni za klášterní sýpkou. V kostele byl provizorně pohřben i proslulý maršál Kurt Christoph hrabě Schwerin, zahynuvší v bitvě u Štěrbohol. Jeho mrtvola byla nabalzamována a později převezena do vojevůdcova rodného města. Prusové opustili klášter v červenci 1757, v září bylo již vše vyčištěno a kostel 9. října znovu vysvěcen. Ještě v září 1813, za napoleonských válek, posloužil klášter jako lazaret, ovšem ve značně menším rozsahu a beze škod. Téměř půl

druhého století žili pak zdejší benediktini v klidu a míru; jejich smutný osud v letech 1950–1990 přesahuje již časový rámec této knihy.

Vstup do areálu kláštera tvoří ozdobná barokní brána, kterou postavil v roce 1740 Kilián Ignác Dienzenhofer. Sochařská výzdoba – sv. Benedikt a andělci s erbem – je dílem Karla Josefa Hiernleho (1693–1748), člena rozvětvené sochařské rodiny, který pro benediktiny hojně pracoval. Levou stranu nádvoří tvoří sýpka z 18. století, na protilehlé straně dosud stojí klášterní budova, vybudovaná opatem Sartoriem v 70. letech 17. století, jak již výše zmíněno. Dnes slouží hospodářským účelům.

Kostel sv. Markéty byl postaven v letech 1709–1712 a jeho celkový vzhled je dokladem stavitelského mistrovství Kryštofa Dienzenhofera.

Kryštof Dienzenhofer (1655–1722) přišel do Čech z Bavorska na přelomu 17. a 18. století, kdy je doložen na stavbě pevnosti v Chebu; záhy však proslul jako stavitel stále náročnějších chrámů a paláců. Vedle Břevnova jsou jeho největšími stavbami loď kostela sv. Mikuláše na Malé Straně a klášter v Teplé. Značně větší slávy dosáhl jeho syn Kilián Ignác (1689–1751). Otec mu dopřál všestranné vzdělání a studijní cesty; Kilián Ignác se pak stal největším představitelem zvláštního českého baroka ve stavbách církevních i světských. Jeho díla jdou do mnoha desítek a nikdy se neopakují; postavil v Praze letohrádek Ameriku, kostel sv. Jana Nepomuckého na Hradčanech i téhož Na Skalce, Invalidovnu, vlastní letohrádek Portheimku a mnoho dalšího v Praze i celých Čechách – v Broumově, Hořicích, Kutné Hoře atd. Leč nyní zpět k břevnovskému kostelu jeho otce.

Vše je podřízeno vlastnímu působení stavby; sochařská výzdoba exteriéru je minimální. Sochy sv. Benedikta a Otmara nad jižním a sv. Vojtěcha a Boleslava II. nad západním průčelím vytvořil Matěj Václav Jackel (1655–1738), výborný a velice

vyhledávaný umělec.

Rodák z Horní Lužice, vyučený v Rakousku, se v Praze usadil ve svých 29 letech v roce 1684. Poměrně brzy dosáhl proslulosti; pracoval ve dřevě i v kameni. Se svou dílnou vytvořil v následujícím půlstoletí velké množství soch pražských i mimopražských.

Ve slepém portálu na jižní straně kostela je vsazena náhrobní deska již zmíněného blahoslaveného Vintíře-Gunthera, práce z počátku 14. století, jež byla v roce 1761 náhodou nalezena v klášterní zahradě.

Malebný interiér proslul zejména mistrovskými obrazy Petra Brandla z let 1718 a 1719.

Petr Brandl (1668–1735) byl po otci Němec, po matce Čech, malostranský rodák, jeden z nejslavnějších a největších barokních malířů. Vyučil se u dvorního malíře Schrodera, který mladého Petra sice mnoho nenaučil, ale jako správce hradní obrazárny mu umožnil prostudovat díla italských i nizozemských mistrů. Brandl nikdy neopustil Čechy, velký vliv na jeho počátky měli význační cizí malíři, působící v té době v Praze. Vynikající umělec však nikdy nepracoval coby cechovní mistr, vedl život napůl tulácký, byl příliš horkokrevný a v plnění zakázek nedochvilný, střídal život v blahobytu s obdobími živoření; to vše nijak nesnižuje jeho velikost.

Architektury bočních oltářů jsou jen iluzivními malbami na zdi a na nich jsou zavěšeny Brandlovy obrazy. Na pravé straně jsou to od vchodu Převoz ostatků sv. Otmara, Smrt sv. Benedikta, Umírání a zaopatření bl. Vintíře a v nástavci Sv. Prokop. Čtvrtý oltář se z této Brandlovy galerie vymyká a pochází teprve z roku 1757. Na straně protilehlé, opět od vchodu, Zavraždění sv. Václava, Ukřižování se zvláštním nelogickým výjevem bitevní scény před pevností v pozadí a na posledním najdeme zobrazení nám již známé legendy o setkání sv. Vojtěcha a Boleslava II. nad

studánkou. Opat Zinke nebyl skoupý, mistrův honorář činil několik set zlatých, což byly hodně velké peníze. Téměř veškerá sochařská výzdoba interiéru včetně andělského sboru na varhanách je dílem M. V. Jackela.

Vymalováním chrámové klenby pověřil opat Zinke dalšího významného malíře Jana Jakuba Stevense ze Steinfelsu (1651–1730). Již sedmdesátiletý umělec vytvořil freskovou výzdobu celé klenby za pouhé dva roky, v letech 1720 a 1721. Její ikonografie je poměrně složitá a představuje v chóru sv. Vojtěcha s pěti bratřími. V chrámové lodi jsou to: patroni prvního klášterního kostela sv. Bonifác a Alexius se sv. Markétou; skupina dalších benediktinských svatých; první břevnovský opat Anastasius; Vojtěchův bratr Gaudentius, archibiskup v Hvězdnu; bl. Vintíř; sv. Prokop, sázavský opat; posléze sv. Vojtěch. Nad kruchtou jsou zobrazeni sv. Václav, Ludmila, Vojtěch a kníže Boleslav II.

Několik slov o autorovi těchto rozsáhlých fresek: Byl ze staré nizozemské malířské rodiny, v Praze již dávno zdomácnělé. Jeho otcem byl

Antonín Stevens, velmi dobrý malíř, v roce 1643 nobilitovaný s přídomkem ze Steinfelsu; dědeček Pieter Stevens přišel do Prahy počátkem 90. let 16. století a stal se dvorním malířem Rudolfa II.

Koncem 60. let minulého století byl při restaurátorských pracích učiněn velmi cenný objev. Pod kostelním chórem byla nalezena dobře zachovaná raně románská krypta, jejíž vznik odborníci kladou do 2. čtvrtiny 11. století. Je tedy pozůstatkem kostela, který tu dal, jak již bylo řečeno, postavit kníže Břetislav I. kolem roku 1040.

Vlastní komplex klášterních budov obsahuje konvent, prelaturu a letní refektář.

Budovu konventu postavil Kryštof Dienzenhofer v letech 1709–1720 s ambitem kolem dvou vnitřních dvorů; ambit zdobí

malby Ctností. Stejný ambit se opakuje v prvním patře; malířská výzdoba zde představuje události z dějin břevnovského kláštera i jiných benediktinských klášterů v Čechách. Je pochopitelně o pár let pozdější a její autor Jan Karel Kovář (1709–1749) zde odvedl svou první velkou práci. Významnou součástí konventu je kapitulní síň s freskou Krista myjícího nohy apoštolů od F. Lichtenreitera z roku 1745. Ze 40. let 18. století pocházejí i nástěnné malby ze života sv. Benedikta v zimním refektáři a nástropní freska v sakristii Anděl zvěstuje narození Jana Křtitele. Obojí je dílem Jiřího Viléma Neunherze (1689–1744), dalšího významného barokního malíře, původem ze Slezska.

Budovu prelatury dostavoval již Kilián Ignác Dienzenhofer po otcově smrti. Na stropě jejího přijímacího salonu vymaloval kolem roku 1740 Jan Karel Kovář Zázrak sv. Bennona. Nejproslulejším prostorem prelatury je však Tereziánský sál, pojmenovaný na památku návštěvy Marie Terezie a jejího manžela Františka Lotrinského v roce 1753. Proslulost mu ale nedodávají portréty panovnického páru, nýbrž rozsáhlá nástropní freska Zázrak bl. Vintíře, znázorňující, jak obživil a právě odlétá pečený páv, který mu byl předložen v postní den. V roce 1727 ji vytvořil Kosma Damián Asam (1686–1739), slavný bavorský malíř, pracující ve velké míře (ne však výhradně) pro benediktiny v Bavorsku i v Čechách.

Letní refektář vybíhá do zahrady; nástropní fresku Rozmnožení chlebů maloval opět Jan Karel Kovář. Dalšími významnými místnostmi jsou ještě knihovna a kulečnický salon.

Mimo časové údobí, zahrnuté do této knihy, ještě poznámka na okraj: Po likvidaci kláštera byla do těchto cenných prostor nastěhována armáda, čímž značně utrpěly, a později tu byl depozitář státního archivu. Po návratu benediktinů byl komplex postupně opraven; je dokonce s průvodcem přístupný veřejnosti.

V klášterní zahradě nalezneme studánku, známou ze zkazek